

EduglobalSTEM i l'ecofeminisme: una mirada crítica i amigable des de l'activisme a les seves activitats.

Noa Cando Soler
Bibliotecària escolar a la Biblioteca Jordina Vidal (INS Lluís de Requesens)
noacandosoler@gmail.com

Resum • En aquest article es pretén explicitar els múltiples paral·lelismes observats entre el grup de treball EduglobalSTEM i les pràctiques transformadores que es duen a terme des d'espais activistes propers a l'ecofeminisme. En concret, s'analitzaran, amb el rol d'observadora-participant, diverses activitats relacionades amb l'EEE19 (Escola d'Estiu EduglobalSTEM 2019). A partir d'aquesta anàlisi, es proposen una sèrie de preguntes orientadores dirigides a persones que vulguin posar en pràctica aquests principis en els seus entorns d'aprenentatge.

Paraules clau • Ecofeminisme, EduglobalSTEM, feminisme(s), cura, EEE19, decreixement, ecodependència, interdependència.

EduglobalSTEM and ecofeminism. A critical and friendly look from activism to its activities.

Abstract • This article tries to highlight the many parallelisms observed between the EduglobalSTEM working group and the transformative practices that are carried out in activist spaces close to ecofeminism. Specifically, three situations related to the Escola d'Estiu EduglobalSTEM 2019 are analyzed in an observer-participant role. Finally, some guiding questions are suggested for those willing to apply these ecofeminism principles to their learning environments.

Keywords • Ecofeminism, EduglobalSTEM, feminism(s), care, EEE19, degrowth, ecodpendence, interdependence.

INTRODUCCIÓ

El present article pretén establir una analogia entre les dinàmiques observades en els espais del grup de treball EduglobalSTEM i certes pràctiques que es duen a terme en organitzacions activistes amb una intenció transformadora. Parlem d'organitzacions que es proclamen a sí mateixes com a properes a l'ecofeminisme o que s'emmirallen amb les seves reivindicacions.

Partint d'una anàlisi teòrica compartida del que és l'ecofeminisme, s'acabarà configurant una visió pròpia del que caracteritza certes pràctiques com a ecofeministes. I això s'aplicarà a les pràctiques educatives d'EduglobalSTEM.

En primer lloc s'explicitarà el marc teòric. Tot seguit, s'establiran relacions amb els valors que s'han considerat cabdals en la pràctica d'una voluntat de transformació social amb vocació ecofeminista. I, per acabar, es procurarà orientar persones que treballen en àmbits educatius i que vulguin aplicar aquests principis amb algunes propostes encaminades a millorar la pràctica.

MARC TEÒRIC

Una sola visió ecofeminista?

Quins són els valors que l'ecofeminisme reivindica com a propis? De la mateixa manera que, actualment, ja es parla de Feminisme(s), en plural, perquè s'entén que no hi ha una sola manera d'entendre'l, sinó que es pot reivindicar el feminisme des de molts àmbits personals i experiències vitals diverses, es podria parlar també d'ecofeminisme(s) (Herrero, 2013). Probablement no farà les mateixes propostes una activista implicada en la defensa del territori de la seva comunitat, que una altra que s'hi apropi des del prisma de la cultura occidental. La primera probablement estigui amenaçada per empreses transnacionals que estan expulsant pobles indígenes dels espais que han habitat històricament, per posar un exemple. La segona és possible que es trobi en una situació de conflicte d'interessos, en què sovint les persones que reivindiquen els canvis esdevenen, en certa manera, còmplices de la realitat que estan denunciant (per les seves decisions de consum, per les decisions que han pres les seves representants polítiques, etc.).

En aquest article no es vol obrir el debat sobre què és l'ecofeminisme i quins valors li són propis. S'hi ofereix una mirada personal de l'autora com a militant que reivindica aquests valors. Es parteix d'una visió de l'ecofeminisme similar a la que s'ha fet referència en altres articles del monogràfic (Guinart, 2020), la qual en destaca tres aspectes

fonamentals: la interdependència, l'ecodependència i l'educació per la pau. Aquí l'èmfasi recau sobretot en el fet de reconèixer que som éssers interdependents i ecodependents, ja que es considera que acceptar aquesta premissa ens acaba portant necessàriament a la reivindicació de la justícia global. I aquesta reivindicació es fa sempre des dels valors de l'educació per la pau.

Els valors de l'ecofeminisme: una visió pròpia

Quan parlem d'interdependència, no estem fent altra cosa que reconèixer que els éssers humans depenem els uns dels altres. Des de l'ecofeminisme es reivindica aquest fet i se li dona un pes cabdal en l'organització social: «la invisibilitat de la interdependència, el fet de desvalorar la centralitat antropològica dels vincles i les relacions entre les persones i el fet de subordinar les emocions a la raó són trets essencials de les societats patriarcals» (Herrero, 2013: 281). De fet, es tracta d'una reivindicació assumida ja per l'economia feminista, des de la qual es distingeix entre treball productiu i reproductiu. L'ecofeminisme ens parla del sosteniment de la vida, de la cura (en molts moments de les nostres vides necessitem que tinguin cura de nosaltres o cuidar: vellesa, infància, maternitat, paternitat, etc.), de reivindicar vides que valguin la pena ser viscudes. És per això que també hi té cabuda l'equitat, la voluntat d'eliminar o reduir les desigualtats, la justícia social, entre d'altres. En aquest sentit, posar al centre de l'organització social aquesta idea fa trontollar els pilars de la nostra societat. Per una banda desestabilitza el patriarcat, ja que pretén invisibilitzar aquestes tasques (tradicionalment dutes a terme per dones). Per l'altra, el capitalisme, ja que aquest posa al centre de l'organització social el creixement econòmic, contraposant-lo sovint al benestar de bona part de les persones que habiten el nostre planeta.

En relació a la interdependència, són valors que es reivindiquen des de l'ecofeminisme: els valors comunitaris i cooperatius (contraposats a la competitivitat capitalista), la reivindicació de la cura fent seu el lema de que «allò personal és polític», la reivindicació de la vida com a motor que mogui la societat (contraposant-la a l'economia) i la vulnerabilitat de les persones (en oposició a la fortalesa, la intransigència i la invariabilitat, que s'associen al patriarcat). Aquesta reivindicació de la cura s'intenta aplicar també als col·lectius i organitzacions ecofeministes, on es pretén crear ambients de sororitat i d'inclusió de la diversitat, entenen-la des de l'acceptació de l'heterogeneïtat com un fet (Herrero, 2013). Per posar un exemple, en el moviment dels Pobles en transició, s'assignen rols específics a les persones que formen el grup amb missions concretes (Guardià del temps,

Guardià del cor, Guardià de la Història o de les paraules) amb l'objectiu de facilitar que les reunions siguin còmodes i agradables per a les persones que hi participen. Se sap que hi ha certs rols que són necessaris i es recomana establir, al principi de la reunió, quina persona serà la que n'assumirà cadascun. D'aquesta manera és més fàcil rebre de manera positiva una intervenció (demandar que ens centrem en el tema que s'estava parlant, per exemple), ja que es considera que la persona que ens ho diu ho està fent en benefici de tota la comunitat i no té intenció de ferir-nos ni de restar importància al nostre discurs. En un col·lectiu que reivindicui els valors de l'ecofeminisme, hi ha d'haver espai per a mostrar les emocions, per a expressar com se senten les persones que formen part del grup i per a què això es tingui en compte a l'hora de decidir dinàmiques. Guarda certa relació amb aquest aspecte, el que des del col·lectiu de Pobles en transició s'ha denominat «Transició interior» (tots aquells canvis que s'han d'introduir a nivell individual per transitar cap a una societat que incorpori nous valors i models relacionals). En tant que moviment que assumeix com a pròpies les reivindicacions del feminisme, l'empoderament de les nenes i dones també és fonamental.

Si parem atenció a l'ecodependència, estem també, com en el cas anterior, reivindicant un fet que no té prou pes a l'hora de decidir com s'organitza la nostra societat, des del punt de vista de l'ecofeminisme. Els éssers humans estem connectats, en situació de dependència, amb l'entorn on vivim. És a dir, que es trenca amb la idea mecanicista que la natura està al servei de la humanitat. També s'entra en contradicció amb l'extractivisme, segons el qual podem extreure de la natura tot allò que necessitem i retornar-hi allò que ens sobra en forma de residus. En aquest sentit, l'ecologia, la preocupació per l'entorn natural que ens envolta, per la contaminació, la qualitat de l'aire, esdevenen eixos que haurien de vertebrar les condicions materials en les quals té lloc la vida. La preocupació per la sobirania alimentària i la reivindicació de l'agroecologia com a elements clau a l'hora de tenir cura de l'entorn són també centrals en la pràctica de les organitzacions ecofeministes. També hi té un espai la preocupació pels recursos, tant energètics com materials. D'una banda, per garantir que totes les persones que habiten el planeta poden viure vides que valguin la pena ser viscudes. De l'altra, per controlar que quan estem accedint a aquests recursos no estem destruint altres formes de vida (preocupació per la diversitat biològica i el manteniment dels ecosistemes que han sobreviscut a la depredació extractivista i pels pobles originaris que els habiten). La preocupació pels recursos també va, sovint, acompanyada de la reflexió sobre el fet que aquests són finits. És així

com l'ecofeminisme acostuma a anar de la mà del decreixement com a filosofia de vida i com a referent teòric per guiar-nos a una transició justa cap a un altre model d'organització social. Des de l'àmbit científic (Ecologistas en Acción, 2018) se'ns parla dels límits biofísics del planeta i, es considera que és una utopia créixer indefinidament en un planeta amb uns recursos finits. Una possible sortida a la crisi dels recursos seria defensar l'ecofeixisme (que només una minoria privilegiada hi tingui accés). De fet, alguns autors decreixentistes van més enllà i consideren que «la comoditat i abundància de la qual gaudim als països enriquits es construeix sobre una base d'injustícia econòmica mundial massiva i espantosa» (Trainer, 2017: 53). Però, la resposta de l'ecofeminisme passa necessàriament per la justícia global i el repartiment equitatiu. És per això que l'aposta va en la línia de reduir el consum i tendir a certa simplicitat. Aquesta aposta per la simplicitat hauria d'esdevenir voluntàriament, en els territoris on el consum està lligat a l'adquisició de béns materials prescindibles. Allà on les dinàmiques d'una civilització globalitzada, filla del colonialisme, han portat pobresa generalitzada a la població, aquesta «simplicitat» ha estat forçada ja per les elits i imposada de manera general, convertint-la en misèria. En aquests casos, el que caldria seria més aviat revertir la situació de desequilibri i garantir un repartiment més equitatiu d'aquests recursos.

ELEMENTS UTILITZATS COM A CRITERI PER DISTINGIR PRÀCTIQUES ECOFEMINISTES

Per tal de facilitar l'anàlisi dels fers quotidians del grup EduglobalSTEM, s'han seleccionat una sèrie d'elements. Es consideren trets que haurien de distingir la pràctica en iniciatives que pretenen ser transformadores i properes a l'ecofeminisme. Però es poden aplicar també a d'altres contextos: pràctiques educatives, dinàmiques grupals en diferents entorns (educació formal i de lleure), espais de treball en equip del professorat (clauses, equips docents, grups de treball, etc.). També, és clar, en espais autogestionats activistes i d'altres organitzacions socials (associacions, cooperatives, assemblees, partits polítics, etc.).

Cal aclarir que es tracta d'una llista en construcció, exploratòria i potser no del tot exhaustiva. En tot cas, s'ha considerat que podria ser útil com a punt de partida per obrir un debat sobre el tema.

Aquests són els elements que s'han considerat destacables:

- Visibilització dels treballs reproductius i reivindicació de la cura com a element central per al sosteniment de la vida. Està en estreta relació amb les noves masculinitats, ja que aquestes integrarien nous rols associats històricament a les dones (si no es considera necessari que les dones s'ocupin de les tasques reproductives, això obre la porta a que els homes se n'ocupin més del que ho feien abans). En aquest sentit, també implica l'acceptació de nous rols de gènere diferents dels que s'han associat tradicionalment als conceptes de feminitat i masculinitat. Inclou les facilitats per a què les persones que participen en les activitats puguin compatibilitzar-les amb d'altres tasques, com per exemple la conciliació familiar. També es considera un element important la cura dels espais de convivència (no tant de l'espai físic com del grup gairebé com a ésser viu amb entitat pròpia, amb les seves dinàmiques i processos) i la cura que les persones exerceixen sobre sí mateixes (autocura).
- Condicions materials en què té lloc la vida: preocupació per la desigualtat social, fent bandera de l'equitat; garanties d'accés als recursos, justícia global, inclusió, benestar. Aposta per la redistribució de la riquesa i els recursos.
- Paper clau de les emocions: reivindicació del benestar (reclamant vides que valguin la pena ser viscudes); d'espais per a reconèixer les pròpies emocions, parlar-ne i tenir-les presents a l'hora de prendre decisions.
- Empoderament: tant de les dones i nenes, com dels col·lectius socialment més desfavorits; reivindicació de la democràcia, participació i horitzontalitat com a elements clau de l'organització social; reconeixement de la sororitat i d'espais propis per a les dones en tant que entorns segurs lliures d'agressions masculistes i vivències de micromasclismes. Atenció als usos del temps i de l'espai públic, evitant certes tendències normalitzades socialment en què els homes parlen més o, fins i tot impedeixen o dificulten que les dones ho facin (*mansplaining*). Preferència per l'ús del llenguatge inclusiu.
- Cooperació (contraposada a l'individualisme) i consciència que formem part d'una comunitat (les persones estem interconnectades entre nosaltres, som éssers socials), convivència, importància de la confiança a l'hora d'enfortir el grup, suport mutu, solidaritat.
- Preocupació per l'ecologia: residus, diversitat biològica. S'entenen els ecosistemes com a espais vius amb dinàmiques pròpies, entorns en equilibri on s'hi insereixen els éssers humans com una part més del tot. És per això que es para atenció a les conseqüències de l'activitat humana en el planeta on habitem. Sovint es fan propostes en la línia de l'Economia Circular. De vegades pot acostar-se a l'animalisme en tant que ambdós s'oposen a la idea que la resta d'espècies que habiten el planeta haurien de viure supeditades a l'espècie humana.
- Defensa de la sobirania alimentària i l'agroecologia, també de la sobirania energètica.
- Preocupació pels límits biofísics del planeta: (tant energètics com de recursos materials).
- Decreixement (tenir en compte que el creixement econòmic infinit no és possible en un planeta amb recursos finits), aposta per la simplicitat (viure amb menys béns materials i amb més riqueses relacionals). Aposta per una reducció del consum i la reutilització de béns materials. Aquest consum, en cas de produir-se, hauria de ser conscient: que permeti la traçabilitat dels productes i conèixer tant el lloc de producció (com més local i pròxim millor) com el procés de producció o elaboració (per assegurar-se que és respectuós amb el medi i amb les persones que hi treballen).
- Visió de la història que reconeix el colonialisme i les seves conseqüències i perjudicis.
- Que les decisions que es prenen organitzativament en el col·lectiu intentin ser el màxim coherents possible amb els seus principis teòrics.
- Confiança en la capacitat de certes accions col·lectives com a motors de canvi social.

L'ECOFEMINISME A EDUGLOBALSTEM

A continuació es revisarà la presència d'aquests elements en tres espais diferents del grup de treball EduglobalSTEM. Es tracta d'entorns en què l'autora ha participat, de manera que tenim al davant una anàlisi propera, feta en certa manera des de dins. Però, per altra banda, amb la distància que dona el fet de no ser membre habitual del grup. Per tant, això facilita una visió més externa. Els moments on es para atenció són: la sessió oberta de l'EEE19 («Els reptes d'educar per la justícia global des de les assignatures científicotecnològiques»), la sessió de treball sobre com escriure un article de didàctica i el procés d'elaboració dels articles.

L'Escola d'Estiu EduglobalSTEM 2019

Tot i que aquesta activitat del grup EduglobalSTEM no és objecte d'anàlisi en el present article, si que esdevé el context en el qual

s'emmarquen les experiències en què s'hi ha posat la mirada. La sessió oberta «Els reptes d'educar per la justícia global des de les assignatures científicotecnològiques» era un activitat més de l'escola d'estiu, amb l'especificitat de que s'hi podia assistir de forma independent. La sessió de treball interna sobre com escriure articles didàctics va tenir lloc precisament per facilitar la redacció dels articles que formarien part del monogràfic sobre l'EEE19. I amb el procés d'elaboració dels articles passava el mateix, ja que aquests articles s'escriuen com a part d'un monogràfic el qual girava precisament al voltant d'aquest esdeveniment.

A banda d'això, s'observen en cadascun dels articles del monogràfic elements que han estat utilitzats com a criteri per distingir pràctiques ecofeministes. S'ha considerat oportú especificar-los com un afegit als paral·lelismes que es descriuen més endavant.

- *1a Escola d'Estiu EduglobalSTEM: una experiència comunitària d'aprenentatge i apoderament de professorat* (Caireta 2020). S'hi observa el fet de tenir consciència que el professorat STEM forma part d'una comunitat de docents interessades a tractar les matèries STEM des del punt de vista de la justícia global. Es parla de l'experiència com un exemple d'empoderament col·lectiu, de prendre consciència de la capacitat de transformació educativa i social de les seves accions. També de la voluntat del grup de ser coherent en les seves accions amb els principis de justícia global que volien propugnar.
- *La revolució dels electrodomèstics, un cas pràctic de com incloure la justícia global en una seqüència didàctica STEM a secundària* (Campeny i Gallart, 2020). És rellevant l'interès en lligar les decisions de consum amb les seves conseqüències i la inclusió de la perspectiva de gènere en l'anàlisi de les tasques domèstiques.
- *Per a què STEM? Per sostenir la vida. Idees compartides per la Yayo Herrero a la primera Escola d'Estiu EduglobalSTEM* (Guinart, 2020). L'ecofeminisme apareix en aquest article com a referent teòric omnipresent.
- *El costat fosc de l'STEM i com combatre'l. Contribucions de la Digna Couso a l'Escola d'Estiu EduglobalSTEM* (Garcia, 2020). Moltes de les propostes que s'hi fan quan es respon la pregunta «Què podem fer nosaltres?» compleixen els criteris definits prèviament per distingir pràctiques ecofeministes: parar atenció als rols de gènere, vigilar el que es permet dir a l'aula, plantejar-nos si hem de valorar la competitivitat com quelcom positiu, educar en el que fem, prestar atenció als biaixos cognitius i on es posa la mirada (i el cor), explicitació dels

interessos econòmics i geopolítics que mouen el món, etc.

- *La vulnerabilitat docent. Reflexions d'un docent i el seu procés d'avaluació després d'un matí amb Neus Sanmartí* (Lorenzo, 2020). El reconeixement de la figura del docent com a persona vulnerable, que dubta, que pateix, es considera una reivindicació de la necessitat de les docents de tenir espais per a reconèixer i on compartir les pròpies emocions.
- *Experiència personal a l'Escola d'Estiu EduglobalSTEM: una història de pors, inseguretats, superació i empoderament. Aportacions del David Bueno a l'escola d'estiu EduglobalSTEM* (Mateo, 2020). S'interpreta el fet que l'autora de l'article hagués pogut experimentar un procés de transformació personal tan profundament empoderador com el reconeixement de l'entorn, de la comunitat de la qual formava part, com un espai de seguretat. Probablement va ser un entorn inclusiu, respectuós (sobretot de cara a les dones que en formaven part, les qui habitualment tenen més probabilitats de sentir-se amenaçades, també en entorns pretesament feministes). L'ambient segurament va ser de confiança, posant èmfasi en la cura del grup, per a què una persona que feia poc que hi participava pogués experimentar aquesta transformació.

Per últim, de l'EEE19 en va sorgir un nou grup de treball autodenominat EcoFemiSTEAM, amb els valors ecofeministes com a element central.

Els reptes d'educar per la justícia global des de les assignatures científicotecnològiques

La trobada portava per títol «Els reptes d'educar per la justícia global des de les assignatures científicotecnològiques» i les ponents eren:

- Neus Santmartí.
- Jordi Domènech.
- Digna Couso.
- Beatriz Cantero.
- Yayo Herrero.

Pel que fa al fet que es dugués a terme una sessió oberta, fora de la pròpia convocatòria de l'EEE19 en sí mateixa, es considera una aposta per la inclusió. També el fet que fos gratuïta i que es fes en horari de tarda. La seu de Rosa Sensat, en un espai cèntric de la ciutat de Barcelona, va facilitar l'assistència, ja que era còmodament accessible amb transport públic. Per tant, va obrir el ventall de persones que hi podien participar.

Figura 1: Cartell de la sessió oberta de l'EEE19 «Els reptes d'educar per la justícia global des de les assignatures científicotecnològiques».

En referència a com estava pensada l'activitat, s'observen una sèrie d'elements que reforcen la idea que el grup de treball EduGlobalSTEM té integrades com a pròpies moltes dinàmiques que es reivindiquen des dels col·lectius ecofeministes. Són els següents:

- Es va oferir una activitat de lleure organitzada per Explorium, un grup especialitzat en educació científica i matemàtica STEM orientada als nens i nenes (fills de les participants en la sessió). No es tractava d'una activitat merament facilitadora de la conciliació, sinó que tenia valor per sí mateixa.

Aquest fet pot haver afavorit la presència de moltes persones qui compatibilitzen el seu interès per la justícia global amb tenir cura (en aquest cas, d'infants). Per tant, aquesta decisió probablement va enriquir el debat, ja que quan no posem facilitats per a què aquestes persones puguin conciliar la seva vida professional amb la personal, ens estem perdent el que totes elles tenen a dir. Ens mancaria llavors aquesta mirada, les reflexions des d'aquest punt de vista, des d'aquest lloc on també es viu la vida.

- De les 5 ponents 4 eren dones. En determinats espais de participació, simplement plantejar la possibilitat que els actes que s'organitzen siguin paritaris ja sembla una odissea. Per tant, aconseguir que les dones fossin majoria de ponents en aquell acte li va donar un valor afegit important.
- Distribució de la sala: cadires col·locades en semicercle, amb les ponents barrejades entre el públic assistent i la fila 0. S'hi observen molts elements a destacar en el fet d'haver pres aquesta decisió: equitat (les persones que feien la ponència no gaudien d'un estatus diferenciat

al de la resta que participaven en l'activitat com a oients), confiança (resultava més fàcil perdre la por o la vergonya a intervenir, donava més sensació de proximitat a les participants), inclusió (resultava més fàcil que tothom sentís que hi tenia cabuda), comunitat (feia la sensació que totes les assistents a la trobada formàvem part del mateix grup: docents i persones que treballen en l'àmbit educatiu i que tenen un interès per com integrar la justícia global en la seva tasca). Es considera que tots aquests elements van afavorir una sensació de benestar (des del punt de vista emocional). Tot això podria haver contribuït a crear un efecte d'empoderament entre les assistents.

- Gravació de la conversa i difusió en directe, perquè ho poguessin veure des de casa les persones que no hi havien pogut assistir. S'hi observen elements com la inclusió, l'equitat i l'empoderament, ja que feia augmentar les possibilitats de participar de l'acte a persones que no hi havien pogut anar.

Des del punt de vista dels continguts que s'hi van tractar (i no tant posant l'èmfasi en les dinàmiques), també s'hi van veure emergir molts dels elements destacats anteriorment. Tot seguit s'analitzen els temes que es van tractar en aquella jornada.

Figura 2: Imatge de la sessió oberta de l'EEE19 «Els reptes d'educar per la justícia global des de les assignatures científicotecnològiques» (2/7/20).

Per començar, el currículum de les ponents era tota una declaració d'intencions, amb referents de l'ecofeminisme al nostre país, com la Yayo Herrero.

Figura 3: Selfie d'algunes assistents a la sessió oberta «Els reptes d'educar per la justícia global des de les assignatures científicotecnològiques» amb la Yayo Herrero (2/7/20).

La Digna Couso ens va fer parar atenció al fet que el decreixement no està present a les escoles i ens va parlar de la crisi d'identitat que suposa crear una cultura nova. També ens va parlar de noves masculinitats, de la necessitat d'ampliar el discurs per a què pugui ser compartit també per l'alumnat amb un perfil socioeconòmic baix i de la importància d'establir comunitats. Alhora va reflexionar sobre la lentitud que pot suposar avançar com a societat inclusiva, defensant la idea que si hi anem totes, anem més lentes. I ens va proposar el repte d'abandonar la zona de confort, ja que llavors és quan realment aprenem.

El Jordi Domènech ens va parlar de la importància de la cura, tant pel que fa als entorns naturals com el fet d'haver-nos de cuidar les unes a les altres. Alhora, va fer referència a certs elements que traïem prèviament sense ser-ne conscients en el moment de programar (i que sovint fan referència a la justícia global). Ens va parlar de no amagar la desigualtat social que ja existeix a les aules, perquè això suposa deslegitimar l'alumnat que està en unes condicions més desfavorables. I ens va fer parar atenció al fet que estiguem intentant canviar un sistema en el qual hi juguem un rol.

La Beatriz ens va proposar el repte de dur a terme activitats més profundes en referència als valors. I ens va posar l'exemple de com, a l'institut de Sils, havien estat observant les dinàmiques que es creen a les aules en relació als rols de gènere (temps de conversa dels nois i de les noies en els debats a classe, rellevància de les aportacions, etc.). També va fer referència a la importància de l'existència de lideratges múltiples, igual que la Neus Santmartí i la Yayo Herrero. Ens va parlar del treball cooperatiu i de posar la vida al centre. I va remarcar

les dificultats d'abordar certs temes en una societat que no és conscient dels seus privilegis.

La Yayo ens va animar a no obviar que la solució als reptes que la justícia global posa sobre la taula ha de ser estructural, amb la mirada posada també en el decreixement. Ens va parlar del perill que suposa l'ecofeixisme i de com, sovint, les mateixes empreses transnacionals que estan pressionant perquè s'aprovin CETA's i TTIP's, són les que s'ofereixen com a solució a l'hora afavorir que s'assoleixin els Objectius de Desenvolupament Sostenible. També ens va parlar de la diversitat a les aules i ens va llançar la pregunta de si l'havíem de celebrar o simplement normalitzar-la. I, en relació als centres educatius, va mencionar la transformació dels menjadors escolars i els projectes relacionats que estan duent a terme des de FUHEM. Ens va fer parar atenció en com la visió de l'economia que es promou en bona part dels centres educatius és una injecció de neoliberalisme (no s'estudien les cooperatives, per exemple).

La Neus Santmartí va reivindicar un aprenentatge més global, augmentant la connexió entre les diferents àrees. Ens va animar a no parlar només d'allò políticament correcte, i a pensar en com fer que les activitats proposades es traduïssin en accions concretes.

En la reflexió compartida que va suposar aquesta sessió, s'hi observen molts dels elements destacats anteriorment (ja sigui directament o per referència als seus conceptes oposats: per exemple, si parlem de desigualtat social, indirectament estem reivindicant l'equitat). Es va parlar de posar la vida al centre, de la cura, de desigualtat social, de cooperació, de diversitat (des del punt de vista de la inclusió). I, pel que fa als elements més relacionats amb l'ecodependència, van ser temes recurrents: el decreixement, els límits biofísics del planeta, l'ecologia, la sobirania alimentària, l'accés als recursos, la reducció del consum i la justícia global.

La sessió de treball interna sobre com escriure articles didàctics

Inicialment, el grup va decidir distribuir la redacció dels articles per sessions: és a dir, cadascuna de les persones de l'equip de redacció es comprometia a parlar d'alguna de les jornades que van tenir lloc durant l'EEE19. La intenció era compartir com s'havien preparat cadascuna d'elles, què havien après les participants, les persones que l'havien organitzat, etc.

Es va convidar a aquesta sessió l'autora de l'article perquè havia manifestat la seva intenció de fer-ne un reportatge per a una revista. El grup va mostrar una actitud acollidora, receptiva i integradora, escoltant les seves aportacions. S'hi

observa una gran voluntat d'inclusió i un interès per crear un ambient de benestar.

En Jordi va aconsellar a l'equip de redacció, entre moltes altres coses, que se centressin en la pròpia experiència participant en aquestes activitats educatives, enfocant-la segons la vivència personal de cadascú (participació al grup de treball, participació en la preparació de l'EEE19, participació en sessions concretes). D'aquesta manera, l'èmfasi requeria en què n'havia après cadascuna de les participants i no en descriure en un estil més periodístic el que allà va succeir. Les aportacions d'en Jordi Domènech en aquella sessió van esdevenir un trasbals per al grup ja que, en cas d'integrar-les, implicava canviar radicalment el plantejament dels articles. Però se'n va poder parlar obertament en tot moment, reconeixent les dificultats que aquest fet plantejava per a l'equip de redacció a nivell d'organització interna i afrontant el repte amb il·lusió.

Un altre consell d'en Jordi va ser que, mentre escrivíem els articles, confiéssim en el procés, ja que encara que en aquell precís instant no ens ho semblés, ens portaria a algun lloc. En aquell moment va tenir present avisar-nos que en algun moment del procés d'escriptura ens podíem sentir desorientades, parant especial atenció a com l'estat d'ànim pot influir en el procés de redacció d'un article. S'observa aquí un reconeixement de la vulnerabilitat i de la importància de com ens sentim en els processos creatius. També de la importància de la confiança que les nostres mentores dipositen en nosaltres a l'hora de superar un repte.

El procés d'elaboració dels articles

Per escriure els articles, es va mantenir més o menys el repartiment inicial, per sessions, però adaptant-lo a la nova mirada que l'equip de redacció s'havia proposat incloure. Des d'un principi, es va manifestar la intenció de redactar-los col·laborativament entre tot l'equip.

Amb aquest objectiu, es van posar a l'abast de l'equip de redacció eines d'edició col·laboratives (Drive compartit on tothom podia editar) i d'espais virtuals de debat on comentar els temes que anessin sorgint (grup de missatgeria instantània).

Figura 4: Sessió del grup de treball sobre com redactar articles didàctics amb el Jordi Domènech (18/2/20).

En primer lloc, es considera que la intenció de plantejar-se la redacció dels articles amb aquesta metodologia manifesta clarament la voluntat de fer un treball en grup, de manera col·laborativa i cooperativa.

A més, s'ha pogut observar que en tot moment la dinàmica de treball del grup ha estat de col·laboració entre els seus membres i de suport mutu.

També s'han respectat els tempos i les necessitats vitals de cadascú per afavorir la conciliació.

I, tot i que cadascú es responsabilitzava del seu article, s'han fet revisions creuades amb aportacions de les companyes de l'equip de redacció.

CONCLUSIONS

S'observa que al grup de treball EduglobalSTEM l'ecofeminisme no només té el paper de referent teòric (en el qual inspirar-se i on anar a buscar la legitimització, la justificació del sentit que tenen aquelles activitats concretes) sinó que també molts dels valors que l'ecofeminisme reclama com a propis s'integren en les pràctiques quotidianes del grup.

Es destaca un interès molt gran de les persones del grup en tenir cura de les relacions amb les companyes amb qui es treballa i del grup com a entitat en sí mateixa (amb les seves dinàmiques pròpies).

Es considera que tenir presents aquests (normalment considerats) petits detalls pot haver tingut un pes molt important a l'hora d'afavorir processos de transformació: tan individuals com col·lectius.

El fet que de l'EEE19 en sorgís un nou grup de treball que reivindica l'ecofeminisme als espais

educatiu s'observa com un element a destacar a l'hora d'establir paral·lelismes entre EduglobalSTEM i l'ecofeminisme.

PROPOSTES OBERTES PER APLICAR EN LA PRÀCTICA EDUCATIVA

Tot i que l'experiència educativa de l'autora ho és des d'un lloc diferent al de la docència, s'ha considerat adient intentar enfocar l'anàlisi que s'ha aplicat al grup de treball EduglobalSTEM cap a una pràctica educativa més àmplia. Amb l'objectiu d'orientar les professionals que es vulguin apropar a una educació més ecofeminista, s'extreuen algunes orientacions molt generals.

Es considera cabdal que les pràctiques educatives que es vulguin aterrar en aquest context parteixin de la reflexió, del pressupòsit, de l'acceptació dels éssers humans com a éssers interdependents i ecodependents. Per tal d'ajudar a portar aquest consell genèric a la pràctica, recomanem revisar la llista de criteris descrits anteriorment. I per facilitar imaginar-nos com es podrien plasmar, és fonamental parar atenció als consells que les expertes en la matèria van compartir en la sessió d'«Educar per la justícia global des de les assignatures científicotecnològiques».

Tot i així, es comparteixen una sèrie d'idees per facilitar l'obertura del debat. Igual que els criteris que s'han analitzat amb anterioritat, estan pensades per aplicar-les tant en entorns i activitats educatives (en un sentit ampli) com en grups de treball de docents, claustrats, etc. Se'ls ha donat el format de pregunta pensada en aplicar-la a les activitats i als entorns educatius.

Aspectes formals

- Es facilita la creació d'espais participatius i democràtics (on totes les veus puguin ser escoltades) que permetin recollir les necessitats dels nois i noies? Es presta atenció al fet que les participacions en aquests espais siguin equilibrades? Es procura que no hi hagi un discurs dominant que pugui reprimir la participació de determinats sectors de població?
- S'ofereixen espais d'acollida i d'entorns segurs (amb més oportunitats per a mostrar i expressar les emocions)?
- Es facilita la creació d'espais informals d'interacció que afavoreixin la creació de vincles i la socialització?
- Es reconeix la vulnerabilitat de les persones que intervenen en les activitats? Es dona espai per a què els nois i noies puguin mostrar les seves?
- Es diversifiquen les opcions de lleure en els espais de convivència? S'ofereixen alternatives diverses i es procura que tothom trobi el seu espai?
- S'estableix com a element primordial en el desenvolupament de les activitats del grup el fet de tenir-ne cura (tant del col·lectiu com un tot com dels individus que en formen part)?
- Es creen espais de trobada col·lectius que afavoreixin la reflexió sobre tots aquests elements?
- Es confia en les capacitats de tothom?
- Es promou l'ús del llenguatge inclusiu i de la comunicació no violenta? Els educadors i les educadores coneixen eines i estratègies per acompanyar la gestió dels conflictes?

Aspectes de contingut

- Es considera la diversitat cultural existent a la nostra societat com a producte de complexes relacions de desigualtat? En el cas de les persones migrants, es reconeix la complexitat personal i familiar que això pot comportar?
- S'ignoren les desigualtats socials existents en la nostra societat? Es té coneixement dels biaixos (de gènere, d'ètnia) existents per intentar corregir-los?
- Els materials educatius que es creen, incorporen aquesta mirada?
- Es potencia l'anàlisi crítica de la realitat, augmentant d'aquesta manera la capacitat de reacció de l'alumnat davant d'aquesta realitat?

BIBLIOGRAFIA

- Federicci, S (2018). *Caliban i la bruixa: dones, cos i acumulació primitiva*. Barcelona: Virus.
- González Reyes, M. & Pedrero Boceta, V. (2016). *Palabras que nos sostienen: cartografía de una multinacional en dibujos e historias*. Madrid: Libros en Acción.
- Herrero, Y. & Pascual, M. & González Reyes, M. (2019). *La vida en el centro: voces y relatos ecofeministas*. (2 ed.). Madrid: Ecologistas en Acción.
- Río, J. Del (2015). *Guía del movimiento de transición. Cómo transformar tu vida en la ciudad*. Madrid: Libros de la Catarata.
- Trainer, T. (2017). *La vía de la simplicidad. Hacia un mundo sostenible y justo*. Madrid: Trotta.
- Aparicio Villalonga, C. (2009-2010). Ecofeminisme: dona i naturalesa. *Revista Taula. Quaderns de pensament*, 42, 127-136.
- Asensio, M. (2019). Quan l'agressor és un company de militància. *El Crític*. Recuperat de <https://www.elcritic.cat/noticies/quan-lagressor-es-un-company-de-militancia-11284>.

- Bermejo, E. (2017). Llavors locals de resiliència. *Directa: periodisme cooperatiu per la transformació social*. 441, 19-21.
- Ecologista en Acción, La Transicionera. (2018). *Caminar sobre el abismo de los límites: políticas ante la crisis ecológica, social y económica*. (2 ed.). Madrid: Ecologistas en Acción.
- Herrero, Y. (2013). Miradas ecofeministas para transitar a un mundo justo y sostenible. *Revista de Economía Crítica*, 16, 278-307.
- Transition Network (2018), *La Guía esencial para hacer la transición. Comenzar la transición en tu calle, comunidad, pueblo u organización*. Totnes: Red de transición.
- EduglobalSTEM. *Els reptes d'educar per la justícia global des de les assignatures científicotecnològiques*. Recuperat de <http://www.eduglobalstem.cat/taula-rodona-i-escola-destiu-eduglobalstem-2-juliol-2019/>.
- Explorium. Casals. Recuperat de <https://explorium.cat/casals>.
- Fernández Casadevante, J. L. González Reyes, L. Esteban Cabellos, A. Ferriz Prieto, A. *Alimentando otros modelos: comedores escolares ecológicos y soberanía alimentaria*. FUHEM. Recuperat de: <https://blogs.fuhem.es/alimentarotrosmodelos/wp-content/uploads/sites/236/2016/08/guia-didactica-versic3b3n-caixa.pdf>.
- Gender Time. *Welcome to the Gender Time Project*. Recuperat de: <https://gendertime.org/>.
- Marcellesi, F. (2014). *Mujeres, naturaleza e igualdad*. Recuperat de <http://florentmarcellesi.eu/2014/02/04/mujeres-naturaleza-e-igualdad/>,
- Molins en Transició. Recuperat de <https://molinsentransicio.wordpress.com/>.
- Associació de Mestres Rosa Sensat (2016). Yayo Herrero: "L'ecofeminisme parla de la política del dia a dia". Recuperat de: <https://www.rosasensat.org/yayo-herrero-lecofeminisme-parla-de-la-politica-del-dia-a-dia/>.
- Viu Molins de Rei (2019). *Les Heures i Molins en Transició organitzen una jornada sobre les tasques de cura de les persones*. Recuperat de <https://www.vi/molinsderei.com/2019/06/26/les-heures-i-molins-en-transicio-organitzen-una-jornada-sobre-les-tasques-de-cura-de-les-persones/>.
- Wikipedia. *Ecofeminisme*. Recuperat de <https://ca.wikipedia.org/wiki/Ecofeminisme>.
- Wikipedia. *Mansplaining*. Recuperat de <https://ca.wikipedia.org/wiki/Mansplaining>.
- Xarxanet. *I Jornades Ecofeministes del Baix Llobregat*. Recuperat de: <https://xarxanet.org/agenda/i-jornades-ecofeministes-del-baix-llobregat>.
- @VidalJordina (3/7/19). Ahir vam tenir la sort de poder participar d'aquesta interessant conversa, que de tant que ho era, se'ns va fer curta: "Els reptes d'educar per la justícia global des de les assignatures científicotecnològiques". Recuperat de <https://twitter.com/VidalJordina/status/1146358844181925888?s=20>.
- Turiel, A. (2018). Decisiones ante un mundo sin combustibles fósiles [Vídeo]. Recuperat de <https://www.youtube.com/watch?v=mukpAM7t85A&feature=youtu.be>.